

Ponczek, Mirosław

"Akcja Katolicka w archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego", Mariusz Leszczyński, Lublin-Pelplin 1996 : [recenzja]

Dzieje Najnowsze 29/1, 195-197

1997

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

wieżami zawodowymi i towarzysko-koleżeńskimi. W okresie II wojny światowej łączyło ich męstwo i patriotyzm.

Na specjalne potraktowanie zasługuje działalność redaktora J. K. Sawickiego. We współczesnych realiach zajmowanie się publikowaniem jest równie ważne jak prowadzenie badań naukowych i twórczość naukowa. Bez tej sfery działalności postęp w jakiegokolwiek dziedzinie nauki jest niemożliwy.

Jest to książka adresowana do kręgu odbiorców zainteresowanych dziejami Polskiej Marynarki Wojennej i problematyką morską. Oprócz walorów naukowych ma zalety dydaktyczne. Podobnie jak t. 1 służy cenną pomocą w realizacji w szkołach morskich przedmiotu *Dzieje polskiej floty handlowej i szkolnictwa morskiego*.

Bogusław Gałka

Mariusz Leszczyński, *Akcja Katolicka w archidiecezji lwowskiej obrządku łacińskiego*, Lublin — Pelplin 1996, ss. 362

Staraniem Katedry Historii Kościoła XIX i XX w. Instytutu Dziejów Kościoła Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego ukazała się licząca 362 strony synteza dziejów Akcji Katolickiej na terytorium archidiecezji lwowskiej w II Rzeczypospolitej. Jest to książkowa wersja dysertacji doktorskiej ks. Mariusza Leszczyńskiego, proboszcza z Tarnoszyna, napisanej pod kierunkiem wybitnego historyka Kościoła w Polsce, ks. prof. Zygmunta Zielińskiego (KUL).

Pozycja ta jest kolejną, po opracowaniach ks. Mariana Dudy i ks. Krzysztofa Jeżyny¹, ważną i interesującą konstatacją dziejów Akcji Katolickiej w Polsce do 1939 r., chociaż omawia przeszłość Akcji Katolickiej na obszarze archidiecezji lwowskiej. Stanowi ważny przyczynek do historii Kościoła Powszechnego i II Rzeczypospolitej lat trzydziestych.

Słusznie w *Słowie wstępnym* napisał ks. prof. Z. Zieliński o tym, iż prezentowane przedsięwzięcie pisarskie ks. Leszczyńskiego jeszcze kilka lat temu trudne byłoby do urzeczywistnienia, i to nie tylko ze względów formalno-naukowych. Obecnie, kiedy w połowie lat dziewięćdziesiątych naszego stulecia w wielu diecezjach współczesnej Rzeczypospolitej Polskiej kształtuje się na nowo Akcja Katolicka, książka ks. Leszczyńskiego staje się nie tylko unikatowym źródłem historii tej organizacji katolicko-społecznej w naszym kraju. Dzięki temu, że Autor nie unika w swym dziele skomplikowanej materii narodzin Akcji Katolickiej w świecie pełnym napięć oraz konfliktów sumienia (co pociągało za sobą takie, a nie inne reperkusje w skali wewnętrznej i międzynarodowej) opracowanie staje się tym bardziej wartościowe, przede wszystkim jako praca naukowa i źródło historyczne. Recenzowana książka może stać się punktem wyjścia do wspólnych dla historyków i nawet socjologów badań nad przeszłością i teraźniejszością Akcji Katolickiej w Polsce.

Pod względem kompozycyjnym (klarownym) opracowanie ks. Leszczyńskiego składa się z sześciu rozdziałów, aneksów (dokumentalnych, tabelarycznych, fotograficznych i map), indeksów — osobowego i rzeczowego oraz streszczenia w języku angielskim i niemieckim.

XIX i XX wieku po wybuchu II wojny światowej, Wrocław 1994.
i M. Duda, *Akcja Katolicka? Tak!* Częstochowa 1995; K. Jeżyna, *Akcja Katolicka w II Rzeczypospolitej*, Lublin 1996. Por. R. Bender, *Geneza i rozwój Akcji Katolickiej w Polsce (1919-1953)*, w: *Misja Kościoła w świecie*, pod red. J. Deca, Wrocław 1995, s. 183-185.

W omawianej pracy rzuca się w oczy solidność warsztatowa i naukowa ks. Leszczyńskiego, jego mrówcza pracowitość w dochodzeniu do kolejnych i niełatwych uogólnień dotyczących stosunków społecznych i wyznaniowych w archidiecezji lwowskiej lat międzywojennych. Symptomaticznie dokładności i wiarygodności są tu wartościowe i obszerne przypisy źródłowe, słusznie umieszczane pod stroną tekstu, a nie na końcu książki. Każdy więc, kto czyta książkę ks. Leszczyńskiego, z łatwością dotrze, najpierw zapewne do tego, co go w pracy interesuje, a co nie.

W rozdziale pierwszym pisze ks. Leszczyński o Akcji Katolickiej pod kątem jej genezy i przejawów działalności, zarówno na tle polskim, jak i europejskim. Ten fragment pracy świadczy o szerokich horyzontach intelektualnych Autora.

Tematyka rozdziału drugiego dotyczy początków i rozwoju instytucjonalnego Akcji Katolickiej w II Rzeczypospolitej — od jej zarania na progu państwowości XX-wiecznej (konkretnie od Ligi Katolickiej lat dwudziestych po Akcję Katolicką 1930-1939).

W rozdziale trzecim o strukturze organizacyjnej i sieciach placówek Akcji Katolickiej w przedwojennej Polsce, w tym przede wszystkim w archidiecezji lwowskiej, Autor omawia zagadnienie terenowych struktur Akcji Katolickiej oraz problem organizacji pomocniczych tego przedsięwzięcia (Archidiecezjalny Instytut AK i parafialne oddziały AK diecezji łacińskich metropolii lwowskiej).

W rozdziale czwartym zapoznajemy się z formami aktywności Akcji Katolickiej w Polsce (duszpasterską, oświatowo-wychowawczą, gospodarczą i zawodową). Wydaje się w tym miejscu, iż Autor pracy mógł również wyodrębnić działalność sportowo-turystyczną.

W okresie międzywojennym w rozwój tej sfery aktywności zaangażowane były setki tysięcy młodych katolików. Dla nich sport, wychowanie fizyczne, turystyka, a nawet przysposobienie wojskowe były przysłowiowym magnesem, który przyciągał młodzież do Kościoła rzymskokatolickiego oraz środowisk i stowarzyszeń z nim związanych. Kultura fizyczna cieszyła się zatem znacznym uznaniem wśród młodej generacji Polaków. Kółka sportowe i wychowania fizycznego w tego typu organizacjach były niejednokrotnie popularniejsze od kółek kulturalno-oświatowych, zespołów śpiewaczych, przysposobienia zawodowego, rolniczego itp. Miejsce kultury fizycznej w polskich katolickich organizacjach młodzieżowych rzutowało więc na działania państwa w dziedzinie wychowania młodzieży. Nie pozostawało to bez wpływu na jego politykę w tym zakresie. Przypomnijmy, iż aktywność w sferze szeroko rozumianej kultury fizycznej — poczynając od encykliki Piusa XI *O chrześcijańskim wychowaniu młodzieży* z 1929 r. — stała się atrakcyjnym (nie tylko z punktu widzenia doktryny Kościoła Powszechnego) elementem praktycznych dokonań Akcji Katolickiej w Polsce¹, w tym także w archidiecezji łacińskiej lwowskiej. Ks. Leszczyński tej problematyce² poświęcił odrębny podrozdział, co chyba nie w pełni jest uzasadnione. Uwaga ta tym bardziej staje się zasadna, gdy spojrzymy

1 Leonard Szymański jest zdania, że działalność KSMM i KSMŻ (organizacji Akcji Katolickiej) w kulturze fizycznej skupiająca blisko 400 tys. młodzieży (nawet ograniczona) miała duże znaczenie w jej upowszechnianiu w kraju. Por. L. Szymański, *Kultura fizyczna w polityce II Rzeczypospolitej*, Studia i Monografie 47, 1995, s. 81. Zob. M. Ponczek, *Kultura fizyczna w polskich katolickich organizacjach młodzieżowych II Rzeczypospolitej*. Rozprawa habilitacyjna, Katowice 1997 (w druku).

2 Przez polskie katolickie organizacje młodzieżowe II Rzeczypospolitej należy rozumieć katolickie stowarzyszenia młodzieżowe działające w Polsce międzywojennej samodzielnie bądź też w ramach Zjednoczenia Stowarzyszeń Młodzieży Polskiej oraz Akcji Katolickiej (Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Męskiej, Katolickie Stowarzyszenie Młodzieży Żeńskiej; Katolicki Związek Młodzieży Męskiej i Katolicki Związek Młodzieży Żeńskiej).

na unikatowe tabelaryczne zestawienie, dotyczące form aktywności pozaduszpasterskiej w Akcji Katolickiej. Świadczy to o tym, że interesowała ona młodzież niezorganizowaną, również tę niewyrobioną jeszcze społecznie i pod względem religijnym, zwłaszcza w środowiskach małych miasteczek i większych aglomeracji oraz ośrodków przemysłowych, głównie proletariatu robotniczego i drobnego mieszczaństwa.

Bardzo interesującym rozdziałem w opracowaniu ks. Leszczyńskiego jest rozdział piąty o treściach ideowych Akcji Katolickiej. Wyodrębniono w nim podrozdziały odnoszące się do światopoglądu katolickiego, wzorca etyki katolickiej, wreszcie wizji państwa i społeczeństwa z tym związanej. Słuszna pozostaje wyrażona tutaj przez Autora opinia, iż Akcja Katolicka nie akcentowała „procesu eliminowania Kościoła z życia publicznego i ograniczenia go do sfery prywatności; głosiła, że Kościół musi być obecny w różnych sektorach życia publicznego i społecznego” (por. s. 249-250 omawianego dzieła).

Najtrudniejszym, jednocześnie chyba najlepszym rozdziałem w syntezie o Akcji Katolickiej w metropolii lwowskiej jest rozdział szósty. Ks. Leszczyński przedstawia w nim sposób, w jaki sposób Akcja Katolicka była widziana przez jej przeciwników. Odnosi się to zarówno do duchowieństwa, jak i niektórych sfer katolików świeckich (zob. chociażby krytykę ks. Buchały zamieszczoną w „Gazecie Kościelnej” z 1931 r. — s. 261 i n., czy też lekceważenie Akcji Katolickiej przez „Strzelca”). Od siebie dodam, że przeciwieństwem takiej postawy był „Sokół”, który jakkolwiek nie należał do Akcji Katolickiej, to sprzyjał jej działalności i używał swoich boisk lub sokolni do akcji sportowych AK na terenie niektórych województw i diecezji nie tylko południowo-wschodniej Polski 1930-1939¹.

Należy się zgodzić z konstatacją końcową zawartą w *Zakończeniu*, iż ocena Akcji Katolickiej w archidiecezji lwowskiej jest jeszcze dziś problemem otwartym. „(...) nie ulega jednak wątpliwości, że przyczyniła się ona do pogłębienia życia religijnego i ugruntowania postawy wiary i moralności wśród swoich członków, uczyła świeckich współpracy z duszpasterzami, a duszpasterzy ze świeckimi; wychowała wielu działaczy społecznych tak pośród duchowieństwa, jak i świeckich” (s. 286).

Recenzowane opracowanie zawiera niezwykle bogaty zestaw bibliograficzny, który wykorzystano przy pisaniu książki, zarówno pozycji archiwalnych, jak i dotyczących literatury przedmiotowej. Największe wrażenie robią na czytelniku unikatowe źródła rękopiśmiennicze o charakterze archiwalnym pochodzące z archiwów kościelnych (Lubaczów, Gniezno, Poznań) oraz państwowych (Archiwum Akt Nowych). Cennym uzupełnieniem książki ks. Leszczyńskiego są też wykresy Akcji Katolickiej oraz pamiątkowe zdjęcia, m.in. abp. J. Bilczewskiego (1860-1923), abp. B. Twardowskiego (1864-1944) i abp. E. Baziaka (1890-1962).

Mirosław Ponczek

¹ Zob. M. Ponczek, *Kościół katolicki a „Sokół” na Górnym Śląsku (1922-1939)*, „Wychowanie Fizyczne i Sport”, t. XXXVII, 1993, nr 4, s. 191-196. Por. idem, *Kościół katolicki prowincji krakowskiej a „Sokół” w latach II Rzeczypospolitej (zarys problematyki)*, w: *Działalność Towarzystwa Gimnastycznego „Sokół”*, pod red. Marka Mirkiewicza, Rzeszów 1996, s. 57-65.